

Birleşmiş Milletlerin Kuruluşu Sürecinde San Francisco Konferansı ve Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın Faaliyetleri

Sevcan ASLAN ÇETİNDAG¹ & Haşim ERDOĞAN²

Öz: II. Dünya Savaşı'nın son günlerinde Türkiye'nin savaş boyunca izlediği dış politika anlayışında büyük bir değişim yaşanmıştır. Bu değişimin sebebi Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nın sonunda kazanan müttefik devletlerin yanında olma isteğidir. Değişimin bir başka nedeni de savaşta güçlenen ve yayılmacı politikalarını artıran Sovyet Rusya'ya karşı önlem alma çabasıdır. Bu çalışmada Türkiye'nin safını belirlediği San Francisco Konferansı ve etkileri incelenmiştir. Dışişleri Bakanı Hasan Saka konferansın bütün aşamalarında Türk dış politikasını belirlemede önemli bir rol üstlenmiştir. Türkiye San Francisco Konferansı'na katılarak değişen dünyada yerini almıştır. Birleşmiş Milletlerin temelini atıldığı bu süreçte Hasan Saka başkanlığındaki Türk heyeti Türkiye'nin uluslararası arenada yerini almasını sağlamıştır. Hasan Saka başkanlığındaki Türk heyeti konferans boyunca ikili ilişkiler kurarak Sovyet tehlikesine karşı diğer devletleri özellikle İngiltere ve ABD'yi bilgilendirerek Türkiye lehine kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. Türk dış politikası 26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Antlaşmasının kabul edilmesiyle ABD ve İngiltere'yle birlikte yeni dünya düzeninde yerini almıştır. Bu makalede Dışişleri Bakanı Hasan Saka ve Türk heyetinin San Francisco Konferansı sürecinde Türk dış politikasının değişimindeki rolü incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hasan Saka, II. Dünya Savaşı, Birleşmiş Milletler, San Francisco Konferansı.

The San Francisco Conference and the Activities of Foreign Minister Hasan Saka in the Process of the Establishment of the United Nations

Abstract: During the final days of World War II, Turkey experienced a significant shift in its foreign policy. The main reason for this change was Turkey's desire to align itself with the victorious Allied powers at the end of the war. Another factor contributing to this shift was the need to take precautions against the growing and expansionist policies of the Soviet Union. This study examines the San Francisco Conference, where Turkey decided its stance, and its effects. Foreign Minister Hasan Saka played a crucial role in shaping Turkish foreign policy throughout the stages of the conference. By participating in the San Francisco Conference, Turkey secured its place in the changing world. During this process, which laid the foundations for the establishment of the United Nations, the Turkish delegation, under the leadership of Hasan Saka, ensured Turkey's place in the international arena. Throughout the conference, the Turkish delegation, led by Hasan Saka, worked to establish bilateral relations and

¹ Öğr. Gör. Dr., Kayseri Üniversitesi, Develi Hüseyin Şahin MYO, Kayseri/TÜRKİYE, E-posta: sevcanaslan@kayseri.edu.tr
Orcid: 0000-0002-1205-4933.

² Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Nevşehir/TÜRKİYE, E-posta: hasimerdogan@nevsehir.edu.tr Orcid: 0000-0003-0557-4866.

inform other countries, particularly the United Kingdom and the United States, about the Soviet threat. They made efforts to create public opinion in favor of Turkey. With the acceptance of the United Nations Charter on June 26, 1945, Turkish foreign policy found its place in the new world order alongside the United States and the United Kingdom. This article attempts to examine the role of Foreign Minister Hasan Saka and the Turkish delegation in the process of shaping Turkey's foreign policy during the San Francisco Conference.

Key Words: Hasan Saka, World War II, United Nations, San Francisco Conference.

Giriş

II. Dünya Savaşı 1939 yılının Eylül ayında Almanya'nın Polonya'ya saldırması sonucunda başlamış ve kısa süre içerisinde Polonya, Danimarka, Belçika, Hollanda gibi ülkeler işgale uğramıştır. Avrupa'da başlayan savaşın hızla yayılmasının ardından bütün dünya savaşın yıkıcı etkilerini ekonomik, siyasi ve gündelik hayatta hissetmeye başlamıştır. Özellikle Almanya'nın savaşın başlangıcından itibaren uygulamış olduğu saldırgan politikalar savaşa katılan ve katılmayan bütün devletlerin dış politika tutumlarını değiştirmiştir.

Türkiye'nin dış politika anlayışı savaşın başlangıcından itibaren Türkiye'yi savaşa sokmamak ve savaşın yıkıcı etkilerinden ülkeyi korumak olmuştur. (Armaoğlu, 1958, s. 139) Türkiye savaş süresince uygulamış olduğu denge politikasıyla toprak bütünlüğünü korumaya çalışmış ve olası saldırılardan korunma siyaseti sergilemiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve bu dönemin önemli bir kısmında Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan Numan Menemencioğlu denge politikası uygulayarak Türkiye'yi savaştan uzak tutmuşlardır. Savaş boyunca Türkiye izlediği bu denge politikasıyla İngiltere ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerini özenle korumuş ve bununla birlikte Almanya ile ilişkilerini de olabildiğince bozmamaya çalışmıştır. (Ünalp, 2020, s. 204)

Türkiye'nin savaşın başlangıcından itibaren uygulamaya çalıştığı bu dış politika anlayışı savaşın sonuna doğru değişmeye başlamıştır. Özellikle İngiltere ve Sovyet Rusya Türkiye'nin savaşa katılmasına yönelik baskılarını arttırmışlardır. Bu baskılar sonucunda 30-31 Ocak 1943 tarihlerinde Adana'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Şükrü Saraçoğlu ve Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak ile İngiltere Başbakanı Churchill arasında görüşmeler yapılmıştır. Churchill'in Türkiye'yi bir an önce savaşa dâhil etme isteğine karşı İnönü, Sovyet Rusya ile ilgili çekincelerini ortaya koymuş ve Türkiye'nin savaşa katılabilmesi için ordunun silah ve cephane bakımından güçlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. (Şatıroğlu, 2012, s. 25, 26) Daha sonra Kahire'de 4-6 Aralık 1943 tarihlerinde İsmet İnönü ile Churchill arasında yapılan görüşmelerde İngiltere'nin bu konuda Türkiye üzerinde baskılarının arttığı görülmüştür. Bu görüşmelerde İnönü, Türkiye'nin askeri gücü için lojistik destekte bulunulmadığı takdirde Türkiye'nin savaşa katılmayacağını belirtmiştir. İngiltere Türkiye'nin bu talebini olumlu karşılamış ve daha sonra bu konuda İngiliz ve Türk heyetleri birtakım

görüşmeler yapmışlardır. 1944 yılında Sovyet Rusya ile yapılan görüşmelerde Rusların en önemli isteği Türkiye'nin savaşa katılması olmuştur. Savaşın gidişatı ve müttefik devletlerle yapılan görüşmeler Türkiye'nin savaşın başlangıcından itibaren uygulamaya çalıştığı denge politikasının değişmesine sebep olmuştur. (Armaoğlu F. , 2017, s. 372)

Kahire'de gerçekleşen toplantıdan sonra heyetler arasında yapılan görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmamıştır. Türkiye'ye göre İngiltere'nin beklenenden daha az askeri yardımda bulunması İngiltere'ye göre ise Türkiye'nin taleplerinin fazla bulunması görüşmelerin olumlu sonuçlanmamasına sebep olmuştur. Bu dönemde ayrıca müttefik devletlerle bir güven krizi yaşanmıştır. 5 Haziran 1944 tarihinde Boğazlardan bazı Alman gemilerinin geçmesi sebebiyle İngiltere ile Türkiye arasında yeni bir kriz ortaya çıkmıştır. Boğazlardan geçmeye çalışan Alman ticaret gemilerinde silah ve cephane çıkması sonucu bu gemilerin Karadeniz'de bırakılarak Boğazlardan geçmesine izin verilmemiştir. Ancak bu durum yine de İngiltere ile ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur. Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nun bu gemilerin Boğazlardan geçmesine izin vermesi ve değişen politikalar Başbakan Saraçoğlu ile Menemencioğlu arasında bazı fikir uyuşmazlıkları ortaya çıkmasına sebep olmuş ve Menemencioğlu hükümetten istifa etmiştir. (Esmer & Sander , 1996, s. 176-181)

Başbakan Şükrü Saraçoğlu Menemencioğlu'nun görevden ayrılması sebebiyle Dışişleri Bakanlığı görevini kendi üstlenmiştir. Saraçoğlu bu dönemde basına yapmış olduğu açıklamada Dışişleri Bakanı Menemencioğlu'nun son dönemde izlediği politikaları hükümetin onaylamadığını ve bu sebeple Menemencioğlu'nun istifa ettiğini belirtmiştir. Kendisinin Dışişleri Bakanlığı'nı vekâleten yürüteceğini belirterek müttefik devletler gazetecilerinin sorularını cevaplamıştır. Gazetecilerin Karadeniz'de bulunan Alman gemilerinin durumuyla ilgili sorusuna Saraçoğlu Boğazlara gelecek olan bütün Alman gemilerinin aranacağını ve askeri bir amaçla kesinlikle Boğazlardan geçemeyeceklerini belirtmiştir. Saraçoğlu gazetecilere yaptığı açıklamalarda ayrıca Türkiye'nin sahip olduğu bütün kuvvetlerin hiçbir surette müttefik İngiltere ve dost devletler Sovyet Rusya ile ABD'nin aleyhine kullanılmayacağını da vurgulamıştır. (Cumhuriyet, 16 Haziran 1944, s. 1, 3) Türkiye bu dönemde müttefik devletlere yaklaşan bir politika izlemiştir. 2 Ağustos 1944 tarihinde Almanya ile bütün diplomatik ilişkiler kesilmiş ve bu durum Türkiye'nin tarafını belirtmesi açısından önemli bir adım olmuştur. (Esmer & Sander , 1996, s. 183)

Başbakan Şükrü Saraçoğlu 13 Eylül 1944 tarihinde hükümette bazı değişiklikler yapmıştır. Saraçoğlu vekâleten üstlendiği Dışişleri Bakanlığı'na Trabzon Milletvekili Hasan Saka'yı getirmiştir. Sağlık sorunları sebebiyle istifa eden Maliye Bakanı Fuat Ağralı'nın yerine de

Nurullah Esat Sümer getirilmiştir. (Akşam, 16 Eylül 1944, s. 1) Hasan Saka'nın Dışışleri Bakanlığı'na getirilmesinde Saka'nın dış politika meselelerinde TBMM ile hükümet arasında dengeyi sağlaması ve uzlaştırıcı tavrı önemli bir etken olmuştur. (Weisband, 2000, s. 46)

1. Dışışleri Bakanı Hasan Saka'nın San Francisco Konferansı Öncesi Faaliyetleri

Hasan Saka'nın Dışışleri Bakanlığı döneminde Türkiye'nin dış politika anlayışının İngiliz ve Amerikan politikalarına daha çok yaklaştığı görülmektedir. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri Sovyet Rusya'nın bu dönemdeki faaliyetleri olmuştur. 5 Eylül 1944 tarihinde Sovyet Rusya'nın Bulgaristan'a savaş ilan etmesi ve yine Sovyetlerin Balkanlar'da askeri ve siyasi durumunun güçlenmesi Türkiye'yi kaygılandırmıştır. (Esmer & Sander , 1996, s. 183) Türkiye'nin bu dönemde dış politikasını belirlemede savaş sonrasında oluşacak dünya düzeninde yerinin nasıl olacağı kaygıları ve Sovyet Rusya tehlikesi etkili olmuştur. (Hale, 2003, s. 99, 100) Hasan Saka'nın Dışışleri Bakanlığı döneminde Türkiye'nin dış politikadaki denge siyasetini terk edip müttefiklerin politikalarının ve görüşlerinin uygulanmaya başlandığı görülmüştür.

Dışışleri Bakanı Hasan Saka 3 Ocak 1945 tarihinde TBMM'de yapmış olduğu açıklamalarla müttefik devletlerin yanında olduklarını ve bu sebeple Japonya ile siyasi ve iktisadi bütün ilişkilerin kesilmesi gerektiğini milletvekillerine izah etmiştir. Saka 2 Ağustos 1944 tarihinde alınan kararlarla Almanya'yla ilişkilerin kesildiğini bu kararlarla Türkiye'nin barış için müttefik devletler ile iş birliği yapmaya karar verdiğini anlatmıştır. Saka sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Bu kararın tekâmül etmiş en sarîh ifade şekli de Türk-İngiliz ittifakıdır. Bu ittifakla Cumhuriyet Hükümeti dünya sulhunu korumak için savaşılan milletler ile amaç birliği yapmak hususundaki kararını tespit ve tevsik etmiş ve yüksek heyetimizce de bütün tafsilatı ile bilindiği üzere bu uğurda müttefiklere kıymetli yardımlarda bulunmuş ve gene bu ittifak icabı olarak yüksek meclisimizin almış olduğu 2 Ağustos'taki tarihi kararlar o zaman bütün avakıbını göz önüne alarak, Almanya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerini kesmiştir. Yukarıda arz ettiğim veçhile bütün avakıbını göze alarak ittihaz edilmiş olan ve Türkiye'nin durumu ile desteklenmiş bulunan bu kararın mahiyet, şümül ve tesir itibarıyla müttefikler lehine ihdas ettiği netice, tefsire ihtiyaç bırakmayacak kadar açıktır: ve bunu herkes böyle bilmelidir.” (Ulus, 4 Ocak 1945, s. 1, 4)

Hasan Saka TBMM'de İngiltere başta olmak üzere müttefik devletlerle ilişkileri geliştirmesi açısından Japonya ile ilişkilerin kesilmesinin Türkiye'nin menfaatlerine uygun bir karar olduğunu anlatmıştır. Saka konuşmasında ayrıca Japonya ile siyasi ilişkilerin kesilmesi durumunun savaş durumuna çevrilmesinin Japonya'nın alacağı karara ve faaliyetlerine bağlı olduğunu vurgulamıştır. Saka'nın konuşmasının ardından İstanbul Milletvekili Ali Rana Tarhan ve Samsun Milletvekili Cemil Bilsel, Japonya ile siyasi ve iktisadi ilişkilerin

kesilmesine dair hükümet teklifini destekleyen konuşmalar yapmışlardır. (TBMM ZC, D. 7, C. 15, 1945, s. 8-11)

Hasan Saka'nın konuşmasının ardından mecliste yapılan görüşmeler sonucunda milletvekillerinin oy birliğiyle toplam 339 oyla Japonya ile siyasi ve iktisadi ilişkilerin 6 Ocak 1945 tarihinden itibaren kesilmesine karar verilmiştir. (Akşam, 4 Ocak 1945, s. 2) Bu dönemde yaşanan önemli gelişmelerden biri de Ege denizinin ve Boğazların müttefik devletlere açılması olmuştur. Bu durum müttefik devletleri memnun etmiştir. Özellikle Sovyet Rusya'ya yardım yolunun yarı yarıya kısalmasına vesile olan bu karar Sovyet Rusya tarafından olumlu karşılanmıştır. (Cumhuriyet, 16 Ocak 1945, s. 1)

Müttefik devletler Yalta'da 10 Şubat 1945 tarihinde yapmış oldukları konferansta önemli bir karara varmışlardır. Bu karar Birleşmiş Milletlerin kurulmasına dair San Francisco Konferansı'na 1 Mart 1945 tarihinden önce Almanya'ya savaş ilan etmiş olan devletlerin çağrılması kararıdır. Bu konuda İngiltere Büyükelçisi Sir Maurice Peterson, Dışişleri Bakanı Hasan Saka'yı bilgilendirmiştir. Bu durumun sonucunda Türkiye 23 Şubat 1945'te, 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Beyannamesini kabul etmiş ve Almanya'ya savaş ilanında bulunmuştur. (Esmer & Sander , 1996, s. 184) Bu konuda Dışişleri Bakanlığı'nı sadece İngiliz Büyükelçi bilgilendirmemiştir. Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği Kırım Konferansı'nda bu kararın alındığını ve savaş ilan edilmezse San Francisco Konferansı'na davet edilmeyeceği bilgisini 20 Şubat 1945 tarihinde ulaştırmıştır. (BCA, 502-23679-103218-1, 1945)

Almanya ile Japonya'ya savaş ilanına ve Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ne dair verilen hükümet teklifi TBMM'de 401 milletvekilinin oybirliğiyle kabul edilmiştir. (TBMM ZC, D. 7, C. 15, 1945, s. 131) Dışişleri Bakanı Saka, mecliste yapmış olduğu konuşmada İngiliz Büyükelçi Sir Maurice Peterson'un ziyaretinden bahsetmiştir. Bu görüşmede Peterson Saka'ya 1 Mart 1945 tarihinden önce mihver devletlerine savaş ilan etmenin sonucunda yeni dünya düzeninin kurulacağı San Francisco'daki konferansa davet edileceğini vurgulamıştır. Saka özellikle bu konferansın Türkiye açısından önemini milletvekillerine izah etmiş ve bu konferansın Türkiye'nin geleceği açısından son derece yararlı olacağını anlatmıştır. (Cumhuriyet, 24 Şubat 1945, s. 1, 3) Bu süreçte Türkiye'nin San Francisco Konferansı'na katılması için ABD Hükümeti'nin daveti Washington Büyükelçiliği'ne ulaşmıştır. (BCA, 502-23510-102412-23, 1945) Bu tarihlerde Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Ruşen Eşref Ünaydın İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden ile görüşmüştür. Eden bu görüşmede San Francisco Konferansı'na taraf olmayan Portekiz, Polonya gibi devletlerin konferansa çağrılmadığını ve Türkiye'nin İngiltere açısından önemli bir müttefik ülke olduğunu belirtmiştir. Eden bu

görüşmede ayrıca Türkiye'nin Suriye ve Lübnan'ın bağımsızlığını tanınmasının kendileri açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. Türkiye'nin askeri açıdan önemli bir ülke olduğunu anlatan Eden, konferans sürecinde Birleşmiş Milletlerin yapısıyla ilgili önemli adımlar atılacağını da iletmiştir. Londra Büyükelçisi Ünaydın bu görüşmeyi Dışişleri Bakanlığı'na sunmuştur. (BCA, 534-37170-148360-25, 1945) Yine Paris Büyükelçisi Numan Menemencioğlu konferans başlamadan önce Paris'te elde ettiği izlenimleri Dışişleri Bakanlığı'na iletmiştir. (BCA, 525-88054-320650-29, 1945) Büyükelçiliklerden gelen bu raporlar Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın San Francisco Konferansı hazırlıkları esnasında Türkiye'nin tutumunu belirlemede önemli bir etken olmuştur.

Hasan Saka ve Türk dış politikasının bir önemli meselesi de Sovyet Rusya tehlikesi olmuştur. Sovyetlerin 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye ile Sovyet Rusya'nın ilişkilerini belirleyen ve 1925 yılından beri yürürlükte olan "17 Aralık 1925 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması"nı iptal etmesi gündemi belirlemiştir. (Ünalp, 2020, s. 216) Sovyet Dışişleri Bakanı M. Molotov yapmış olduğu açıklamada II. Dünya Harbi sırasında gerçekleşen olaylar sonucu ve savaşın büyük değişikliklere sebep olmasından dolayı bu antlaşmanın yeni şartlara uyum sağlamadığını ve ciddi düzenlemelerin yapılması gerektiğini vurgulamıştır. (Ulus, 22 Mart 1945, s. 1) Hasan Saka bu dönemde ayrıca Sovyet tehlikesine karşı 31 Mart 1945 tarihinde ABD Büyükelçisi Steinhardt ile de görüşmüştür. Bu görüşmede Saka, Sovyetlerin Boğazlarla ilgili meseleleri sadece Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin meselesi haline getirmeye çalıştığını anlatmıştır. Saka bu dönemde beklediği desteği ABD'den görememiştir. (Deringil, 2014, s. 259, 260)

Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye karşı bu politikası II. Dünya Savaşı sonunda uygulayacağı yayılma politikasının ilk işaretlerinden biri olmuştur. Türkiye Sovyetler Birliği'nin 17 Aralık 1925 Antlaşmasıyla ilgili vermiş olduğu notaya 4 Nisan 1945 tarihinde cevap vermiştir. (Gönlübol & Ülman, 1996, s. 192) Hasan Saka Sovyetler Birliği Ankara Büyükelçisi Vinogradov ile görüşerek kendisine Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin önemini belirtmiştir. 17 Aralık 1925 Antlaşması'nın yerine iki tarafın menfaatlerine daha uygun ve ciddi düzenlemeleri içeren Sovyet Rus isteklerinin hükümet tarafından kabul edildiğini ve yapılacak olan teklifleri beklediklerini Rus Büyükelçiye iletmiştir. (Cumhuriyet, 7 Nisan 1945, s. 1) Bu tarihten itibaren gerek Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'in Sovyet Büyükelçi Vinogradov ile yapmış olduğu görüşmeler gerekse Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın San Francisco'da Rus Dışişleri Bakanı Molotov ile yapmış olduğu görüşmeler bir sonuca ulaşmamıştır. Ancak Sovyet Rusya'nın bu dönemdeki politikaları Saka döneminin dış politikasını belirlemede önemli bir rol üstlenmiştir. (Papuççular, 2023, s. 94-96) Dış

politikada bu gelişmeler yaşanırken Dışişleri Bakanı Hasan Saka başkanlığındaki Türk heyeti San Francisco Konferansı'na katılmak için son hazırlıklarını yapmıştır. (Akşam, 4 Nisan 1945, s. 1)

2. San Francisco Konferansı ve Dışişleri Bakanı Hasan Saka

Türkiye II. Dünya Savaşı boyunca savaşın dışında kalmıştır. Bu durum ülkeyi savaşın olumsuz durumlarından ve yıkıcı etkilerinden uzak tutmuştur. Ancak Türkiye savaş sırasında uygulamış olduğu bu politikanın sonucu olarak birtakım problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle savaşın sonunda beliren Sovyet Rusya politikaları ve dış politikada yalnızlaşma Türkiye'nin izlediği politikalarda değişime neden olmuştur. 1945 yılından itibaren San Francisco Konferansı'ndan başlayarak Türkiye uluslararası diplomasının içinde yer almaya çalışmıştır. (Papuççular, 2023, s. 83) San Francisco Konferansı'nın toplanmasının nedeni II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına engel olamayan Milletler Cemiyeti'nin daha etkin ve işlevsel bir uluslararası örgütlenmeye dönüşmesine ihtiyaç duyulmasından kaynaklanmıştır. (Sönmezoğlu, 2006, s. 22)

San Francisco Konferansı'na katılmak için Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın başkanlığında bir heyet oluşturulmuştur. Bu heyet Feridun Cemal Erkin, Cemil Bilsel, Hazım Atıf Kuyucak, Şinasi Devrin, Falih Rıfkı Atay, Ahmet Şükrü Esmer, Süreyya Anderiman, Nihat Erim, Şadi Kavur, Hasan Nurelgin, Nizamettin Erenel, Orhan Tahsin Günden, Abdülhak Şinasi Hisar, Abdullah Zeki Polar, Hüseyin Ataman, Tekin Arıburun, Şinasi Siber ve Orhan Eralp'ten oluşmaktadır. Ayrıca Washington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur, Türk heyetine Amerika'da katılacaktır. (Kasalak, 1998, s. 219) Hüseyin Ragıp Baydur Mart ayında heyetten önce ABD'ye gitmek için hareket etmiştir. Baydur Ankara'dan Kahire'ye, oradan da ABD askeri uçağıyla Atlas Okyanusu üzerinden Amerika'ya ulaşmıştır. Baydur sekiz gün süren bu seyahatini ayrıntısıyla Dışişleri Bakanı Hasan Saka'ya iletmiştir. (BCA, 502-23510-102404-1, 1945) Çünkü bu seyahat planı aynı zamanda Türk heyetine de San Francisco yolculuğunda örnek teşkil edecektir.

Washington Büyükelçiliği kâtiplerinden Orhan Eralp de kâtip olarak ABD'den heyete katılacaktır. (BCA, 30-18-1-2, 107-109-12, 1945) Saka'nın görevi nedeniyle Dışişleri Bakanlığı'na bu dönemde Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer vekâlet edecektir. (BCA, 30-10-0-0, 13-76-16, 1945) Hasan Saka'nın yerine Nurullah Esat Sümer'in vekâlet etmesine dair Cumhurbaşkanlığı tezkeresi 6 Ocak 1945 tarihinde TBMM'de milletvekillerine bildirilmiştir. (TBMM ZC, D. 7, C. 16, 1945, s. 12) Heyet başkanı Dışişleri Bakanı Hasan Saka'ya, ikinci murahhas Washington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur'a ve üçüncü murahhas olarak

Feridun Cemal Erkin'e aynı zamanda antlaşmayı imzalama yetkisi de verilmiştir. (BCA, 30-18-1-2, 107-106-9, 1945)

Türk heyeti San Francisco'ya gitmek üzere 5 Nisan 1945 tarihinde Ankara garından Toros treniyle hareket etmiştir. Trende 15 kişilik asıl heyetin yanında gazetecilerle birlikte toplam 18 kişi bulunmaktadır. Ahmet Emin Yalman, Hüseyin Cahit Yalçın, Falih Rıfkı Atay (Yalman, 1945, s. 14-17) ve Doğan Nadi heyetle birlikte hareket eden gazetecilerdir. (Cumhuriyet, 6 Nisan 1945, s. 1)

Hasan Saka başkanlığındaki San Francisco heyeti demir yolu ile Ankara'dan hareket etmiş, Niğde, Adana ve Hatay güzergâhından Suriye Halep'e ulaşmıştır. Halep'te belli bir süre kaldıktan sonra Türk heyeti Trablusşam'a oradan da Beyrut'a geçmiştir. Beyrut'ta Hasan Saka resmi ziyaretlerde bulunmuştur. Ardından Beyrut'tan hareket eden heyet Filistin'e geçmiştir. Oradan da önce Hayfa'ya ve sonra Mısır'a hareket etmiştir. Türk heyeti Süveyş Kanalı'nı geçerek Kahire'ye varmıştır. Heyetin demiryolu ile yolculuğu yaklaşık altı gün sürmüştür. (Yalman, 1945, s. 18-34) 10 Nisan 1945 tarihinde Kahire'ye ulaşan Türk heyeti adına Hasan Saka ve Feridun Cemal Erkin resmi ziyaretlerde bulunmuşlardır. (Cumhuriyet, 11 Nisan 1945, s. 1) Ardından ABD'ye ait uçakla Türk heyeti Kahire'den Trablus'a oradan da Fas Kasablanka'ya ulaşmıştır. Buradan da uçak değiştirerek Asor adalarına ulaşmışlardır. Türk heyeti uçak yolculuğu sırasında ABD başkanı Roosevelt'in ölüm haberini almıştır. Bu arada zorlu geçen yolculukta Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın rahatsızlanmışlardır. Bu sebeple Hasan Saka ve Hüseyin Cahit Yalçın yolculuğa devam etmemiş ve onlara eşlik etmek üzere Şadi Kavur ile Orhan Tahsin de orada kalmışlardır. Heyetin diğer kalan kısmı ise Ternöv adalarından New York'a gitmiştir. (Yalman, 1945, s. 38-52) ABD başkanı Roosevelt'in 11 Nisan 1945 tarihinde ölümünün ardından yerine yardımcısı Truman geçmiştir. (Cumhuriyet, 13 Nisan 1945, s. 1) Türk heyeti New York'a ulaştıktan sonra birtakım diplomatik faaliyetler gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur ABD başkanı Truman ile 19 Nisan 1945 tarihinde bir görüşme yapmıştır. (Vakit, 20 Nisan 1945, s. 1) Türk heyeti daha sonra trenle New York'tan hareket etmiş ve üç gün süren yolculuğun sonunda San Francisco'ya ulaşmıştır. (Yalman, 1945, s. 76)

San Francisco Konferansı henüz başlamadan konferansla ilgili tartışmalar gündeme gelmiştir. Newyork Valisi Dewey yapmış olduğu açıklamada Birleşmiş Milletlerin barışı temin ederken küçük milletlerin önemini göz önünde bulundurması gerektiğini belirtmiştir. Yine tartışmalardan biri olarak "veto meselesi" konferans öncesinde önemli bir yer tutmuştur. (Ulus, 22 Nisan 1945, s. 1) San Francisco Konferansı'nın amacı dört büyük devlet tarafından (ABD,

Çin, İngiltere, Sovyet Rusya) hazırlanan “Dumbarton Oaks Planının” gerçekleşmesini sağlamaktır. (Kasalak, 1998, s. 223) Birleşmiş Milletlerin organizasyonunu oluşturmak amacıyla ABD, İngiltere, Çin ve SSCB temsilcileri Washington’da Dumbarton Oaks Malikânesinde toplanmış ve birtakım kararlar almışlardır. Aldıkları bu kararları 4 Ekim 1944 tarihinde diğer ülkelere bildirmişlerdir. Dumbarton Oaks Planına göre kurulacak olan “Birleşmiş Milletler” yapısının nasıl olacağını belirlemişlerdir. Buna göre Birleşmiş Milletler dört temel yapıdan oluşacaktır. Birinci olarak üye olan bütün ülkelerin katılacağı Genel Kurul, ikinci olarak beş tanesi daimî olmak üzere diğer altısı her iki yılda bir seçilecek olan Güvenlik Konseyi, üçüncü olarak Uluslararası Adelet Divanı ve dördüncü olarak da Sekreterlik Biriminin kurulmasıdır. (Altınar, 2014, s. 3) Türk Dışişleri Bakanlığı San Francisco Konferansı’nın Genel Sekreter Yardımcısı M. C. Ross’a bir nota göndererek tekliflerini ve düzenlemelerini sunmuştur. Dışişleri Bakanlığı konferansta dört komisyon kurmayı teklif etmiştir. Bu dört komisyon Dumbarton Oaks Planı’na karşılık gelecektir. Birinci komisyon milletlerarası teşkilatı kurma projesiyle, ikinci komisyon güvenlik teşkilatının kurulmasıyla, üçüncü komisyon hukuk teşkilatının oluşturulmasıyla, dördüncü komisyon da milletler beyannamesinin genel metninin yeniden düzenlemesiyle ilgilenecektir. Bu komisyonların toplam on iki tali komitesi bulunacaktır. (Tanin, 22 Nisan 1945, s. 2)

San Francisco Konferansı 25 Nisan 1945 tarihinde Opera Binasında yapılan açılış töreniyle başlamıştır. (Atay, 1970, s. 222) Konferansın açılış konuşmasını Washington’dan radyo aracılığıyla ABD Başkanı Truman yapmıştır. Truman konuşmasında San Francisco Konferansı’nı tarihin kaydettiği en önemli konferans olarak nitelemiştir. Truman Amerikan eski başkanı Roosevelt’in konferansın gerçekleşmesi için gayretlerinden bahsetmiş ve konferansa katılan bütün ülkelerin temsilcilerinin katkılarının önemini vurgulamıştır. Konuşmasında “Savaşta beraber ölmek istemezsek barışta beraber yaşamayı bilmeliyiz” ifadelerini kullanmıştır. (Ulus, 26 Nisan 1945, s. 1) Konferans asıl çalışmalarına 26 Nisan 1945 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Stettinius başkanlığında başlamıştır. Konferansın çalışma düzeni belirlenerek çeşitli komiteler ve görevleri oluşturulmuştur. Başkanlığını Hasan Saka’nın yaptığı Türk heyetinin bu komisyon ve komitelerde görev dağılımı şöyledir: Birinci komisyonda Türk heyetini Büyükelçi Hüseyin Ragıp Baydur temsil edecektir. Birinci komisyonun birinci ve ikinci komitelerinde Cemil Bilsel görev almıştır. İkinci komisyonda Türk heyetini Hüseyin Ragıp Baydur temsil edecektir. İkinci komisyonun birinci komitesi Şinasi Devrin, ikinci komitesi ise Nihat Erim, Süreyya Anderiman, Şükrü Esmer, Hüseyin Ataman, Tekin Arıburun’dan oluşturulmuştur. Üçüncü komitede Hazım Atıf Kuyucak, Süreyya Anderiman,

dördüncü komitede ise Şinasi Hisar görev alacaktır. Üçüncü komisyonda ise Türk heyetini Feridun Cemal Erkin temsil edecektir. Üçüncü komisyonun birinci komitesinde Nihat Erim, ikinci komitesinde Şükrü Esmer ve Süreyya Anderiman, üçüncü komitesinde Zeki Polar, Hüseyin Ataman, Tekin Arıburun, dördüncü komitesinde ise Şinasi Hisar, Zeki Polar, Nihat Erim, Hüseyin Ataman ve Tekin Arıburun görev almıştır. Dördüncü komisyonda Türk heyetini Cemil Bilsel temsil edecektir. Dördüncü komisyonun birinci komitesinde yine Cemil Bilsel, ikinci komitesinde ise Şinasi Devrin görev almıştır. (Kasalak, 1998, s. 221, 222) San Francisco Konferansı'na katılan Türk heyetinin umumi kâtibi olarak Süreyya Anderiman görev yapmıştır. Anderiman, 1934 yılından itibaren Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürlüğü'nü yapmış ve bu görevi Atatürk'ün vefatından sonra İsmet İnönü döneminde de devam etmiştir. Batı dillerine hâkim olan Süreyya Anderiman, San Francisco Konferansı'nda Hasan Saka'nın tercümanlığını da gerçekleştirmiştir. (Özgen & Özcan, 2022, s. 627, 628) İdare komitesinin toplantılarına yalnızca heyet başkanları ve tercümanlar katılmıştır. Hasan Saka, konferans süresince Süreyya Anderiman'ın tercümanlığında bu toplantılara katılmış ve akşamları bütün heyetle bir araya gelerek günün değerlendirmesini yapmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda konferanstaki Türk heyetinin nasıl hareket edeceği belirlenmeye çalışılmıştır. (Erim, 2005, s. 35, 36)

San Francisco Konferansı Dumbarton Oaks kararlarını esas alarak faaliyetlerine başlamış, konferans başlangıcında birtakım krizler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri Polonya'nın konferansta temsil edilmesiyle ilgilidir. Sovyet Rusya'nın "Lublin" olarak adlandıran komünistlerin Polonya'yı temsil etmesini istemesi Amerika tarafından tepkiyle karşılanmış ve bu istek kabul edilmemiştir. Polonya hükümeti tarafından oluşturulan heyet Polonya'yı temsil etmiştir. Yine Rus Dışişleri Bakanı Molotov'un Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın konferansa kabulünü istemiş, Amerikan heyeti de bu isteği kabul etmiştir. Konferansta Sovyet Rusya'nın çıkarttığı problemlerden bir diğeri de konferans başkanlığı konusunda olmuştur. Molotov, konferansa dört büyük devletin eşit sürelerde başkanlık yapmasını istemiştir. Tartışmalar sonucunda konferansı yürütmekle görevli Amerikan başkan ve diğer üç devletin başdelegelerinin nöbetleşe başkanlık görevini yapması kabul edilmiştir. San Francisco Konferansı'nın en çok tartışılan konusu "veto" meselesi olmuştur. Beş büyük devlete verilmesi düşünülen bu veto hakkı konferansa katılan diğer devletlerin büyük itirazlarına sebep olmuştur. Bu tartışmalar konferans boyunca devam etmiştir. (Erkin , 1980, s. 150, 151) Konferansa katılan Türk heyetinde yer alan gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın konferansın başında Sovyet Rusya'nın

her fırsatta Polonya meselesini gündeme getirdiğini ve görüşmelerde muhalif bir tavır içerisinde olduğunu yazılarında aktarmıştır. (Tanin, 2 Mayıs 1945, s. 1)

San Francisco Konferansı'nda Hasan Saka başkanlığındaki Türk heyeti oluşturulan kurul ve komitelerde gayretlerini ve katkılarını sunmuş ve Dumbarton Oaks projesiyle ilgili görüşlerini aktarmışlardır. Yine bu projeyle ilgili düzenleme tekliflerini de komisyonlarda sunmuşlardır. Türk heyetinin konferanstaki bir önemli faaliyeti de Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın Genel Kurulda yapmış olduğu konuşmadır. (Yalman, 1945, s. 112) Hasan Saka ayrıca konferansa katılan devletlerin Dışişleri Bakanlarıyla da ikili görüşmeler gerçekleştirmiştir. İlk olarak ABD Dışişleri Bakanı Stettinius ile bir görüşme yapmıştır. (Tanin, 2 Mayıs 1945, s. 1)

San Francisco Konferansı'nda 30 Nisan 1945 tarihinde Türk heyeti adına Hasan Saka Genel Kurul'da bir konuşma yapmıştır. Saka, konferansı toplamak için göstermiş olduğu gayretten dolayı ABD Hükümeti'ne ve gösterdiği misafirperverlikten dolayı San Francisco Belediyesi'ne teşekkürlerini bildirmiştir. Saka ayrıca ABD Eski Başkanı Roosevelt'i saygıyla anmıştır. Saka daha sonra konuşmasına şöyle devam etmiştir:

“Türk murahhas heyeti, Dumbarton Oaks projesi hakkındaki mülahazalarını Genel Sekreterliğe bildirmiş bulunmaktadır. Türk murahhas heyeti, yeni yasanın, bütün anlaşmazlıkların adalet ve hakka uygun olarak halline çalışılması hususunda bir hüküm ihtiva etmesi icap ettiği kanaatinde. Genel Kurul, projede derpiş edilmiş olduğundan daha geniş yetkilere ve bir kontrol hakkına malik olmalıdır.

Türk murahhas heyeti, ağır sorumluluklar yüklenmiş olan büyük milletlere, diğer devletlerden daha geniş salâhiyetler tanımakla beraber Güvenlik Kurulundaki muvakkat üyeliklerinin sayısının artırılması ve buna müvazi olarak herhangi bir karar alınabilmesi için lüzumlu olan asgari oy miktarının çoğaltılması suretiyle bu kurulda, daha gerçek bir muvazene temin edilmesinin muvafık olacağını mülâhaza etmektedir.

Bundan başka Türk murahhas heyeti adil usulün bir kere tatbik mevkiine konulduktan sonra tabii seyrini tatbik etmesinin hak ve prensiplerine daha uygun olacağı ve Güvenlik Kurulu'nun, mahkemenin kararına tebaiyet edecek tarafı koruması lazım geleceği mütalaasındadır.

Türk murahhas heyeti, herhangi bir ihtilafın, halli devletlerin münhasır salâhiyetlerine terk edilen meselelerden olup olmadığını tayin edebilmek üzere yasaya sarîh bir formül konulmasını lüzumlu sanmaktadır. Bölge anlaşmaları mekanizmasına matlup müessirliği verebilmek için bu kabil anlaşmaların müşterek güvenliği teşkil eden unsurlar olarak telakki edilmeleri icap edecektir. Nihayet yasa meşru müdafaa hususunda sarîh bir hüküm ihtiva etmelidir.” (Akşam, 3 Mayıs 1945, s. 2)

Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın Fransızca yapmış olduğu konuşma Genel Kurul'a İngilizce olarak çevrilmiştir. Saka'nın konuşması Genel Kurul'da ilgi ile karşılanmıştır. (Yalman, 1945, s. 112) Saka konuşmasının bu bölümünde Dumbarton Oaks projesine Türk heyetinin önerilerini ve kurulacak olan Birleşmiş Milletlerin işleyişi ile ilgili düşünce ve temennilerini aktarmıştır. Saka konuşmasının son bölümünde Genel Kurul'a şu sözlerle seslenmiştir:

“Dumbarton Oaks projesi Türkiye’yi derhal kendisine cezbetmiştir. Zira Türkiye’nin bütün milli ve harici siyaseti, içerde barış, dışarda barış esasını bir umde haline koyan Milli Misak’tan doğmaktadır. İşte bu zihniyetle hareket etmek suretiyledir ki, Türkiye Hükümeti Milletler Cemiyeti’nin faaliyetine, zecri tedbirlerin ve Nyon Antlaşmasının tatbiki de dâhil olmak üzere iştirak etmiştir. Müsterek güvenliğin iflası karşısında Türkiye Hükümeti daha harp çıkmadan evvel barışa bağlı milletlerin safında azimle yer almıştır.

Türk murahhas heyeti tahakkukunu temenni ettiğimiz neticeye varmak için Birleşmiş Milletlerin aşmak zorunda kalacakları büyük güçlükleri müdrik bulunmaktadır. Fakat tasavvur ettiğimiz gibi bir barış ancak çok uzun zamanda dikkat ve sabırla başarılacak bir eser olabilir.

Türk murahhas heyeti, ne bu konferansın muvaffakiyetinden ne vücuda getirmek için toplandığımız yeni teşkilatın hayırlı tesirinden ve ne de bilhassa bu teşkilatın başlı başına mevcudiyetiyle insanlığa yapabileceği muazzam hizmetlerden şüphe etmeğe hakkımız olmadığı kanaatindeyiz.” (Ulus, 3 Mayıs 1945, s. 3)

Türk heyeti başkanı ve Dışişleri Bakanı Hasan Saka’nın konferansta yapmış olduğu konuşmayı Türk heyetinde yer alan Falih Rıfkı Atay, Ulus gazetesinde değerlendirmiştir. Saka’nın konuşmasının konferansta büyük ilgiyle karşılandığını ve geniş yorumlara yol açtığını özellikle Saka’nın büyük devletlerin arasındaki dayanışmanın gerekliliği ile ilgili söylediği sözlerin konferansta olumlu tepkiler aldığını belirtmiştir. Ayrıca Atay, ABD Dışişleri Bakanı Stettinius’un Saka’yı tebrik ettiğini de bildirmiştir. (Ulus, 3 Mayıs 1945, s. 1)

Dışişleri Bakanı Hasan Saka 5 Mayıs günü San Francisco’da radyodan Türk milletine hitaben bir konuşma gerçekleştirmiştir. Saka’nın bu konuşması Londra radyosu tarafından Türkiye’de de yayınlanmıştır. Hasan Saka, konuşmasında özetle şöyle demiştir:

“Sevgili vatandaşlarım,

25 Nisan’dan beri San Fransisko’da bulunmaktayız. Buraya yapıcı bir zihniyetle geldik. Eğer milletler bu iki cihan harbinden lazım gelen dersi almamışlarsa yalnız konferansın değil insanlığın bile akıbetinden emin olmamalıyız. San Fransisko Konferansının başarılarından hiçbir zaman şüpheye düşmedik. Bilakis konferans bizim bu kanaatimizi kuvvetlendirmiştir. Bu arada fikir ayrılıkları varsa da bunlar daha emin neticelere varmak için ortaya atılmış bulunmaktadır. İkinci bir kanaatimiz de barışın temini hususunda büyük ve küçük milletlere mensup bütün delegeler birlik ve Amerika’nın da barışı teşkilatlandırmadaki kararı kati oluşudur. Her vatandaşımız iç ve dış politikanın esasının barışa dayandığını bilmektedir. Eğer herkes Türkiye gibi düşünseydi insanlık için yeni bir devre açılırdı. İnfiltratçılığın faydalı olup olmadığı neticesi bilhassa Amerika tecavüze uğradıktan sonra anlaşılmış ve Pasifik muharebesi milletlerarası hak ve adalet davası etrafında milletlerin birleşmesine yol açmıştır. Bunun için konferansta hakiki bir emniyet nizamının kurulacağından eminiz. Sizlere selam ve sevgilerimizi sunarız. Eğer radyolarında bizi dinleyenler arasında buradakilerle ilgili aileler varsa onlara da buradakilerin sıhhatte olduklarını bildiririm.” (Ulus, 6 Mayıs 1945, s. 1)

Konferans devam ederken II. Dünya Savaşı’nın Avrupa’da sona ermesi önemli bir gelişme olmuştur. 3 Eylül 1939 tarihinde başlayan savaş Avrupa’da Almanların 7 Mayıs 1945 tarihinde kayıtsız şartsız teslim olmasıyla son bulmuştur. (Vakit, 8 Mayıs 1945, s. 1) Müttefik devletlerin Avrupa’da elde ettiği zafer bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de büyük bir sevinç yaratmıştır. Başbakan Şükrü Saraçoğlu mecliste yapmış olduğu konuşmada müttefik devletlerin başarısını övmüş ve sözü San Francisco Konferansı’na getirerek şu ifadeleri kullanmıştır:

“Avrupa’da harp bitti. Sıra sulhü ve emniyeti tanzime geldi. San Francisco’da toplanan dünyanın belli başlı devletleri harbi mezara sokmak, sulhü, medeniyeti, hürriyeti insanlığı neşe içinde yaşatmak için çalışmalara başladı. Harp safında yerini tutmuş olan Türk Cumhuriyeti’ne gelecek nesilleri sulh ve neşe içinde yaşatmak için tedbirler arayan San Francisco’da bir yer ayrıldı. Biz burada çoğalan tecrübelerimiz ve artan bilgilerimizle insanlık davasına faydalı olmaya çalışıyoruz. Çünkü inanıyoruz ki bu büyük heyet çok ve çok karışık düğümleri behemehâl çözecek ve gelecek nesilleri neşe ve hürriyet havası içinde yaşatmak imkânlarını behemehâl yaşatacaktır.” (TBMM ZC, D. 7, C. 17, 1945, s. 44-46)

Dışişleri Bakanı Hasan Saka San Francisco’da sadece konferans faaliyetlerinde bulunmamış ikili görüşmeler de gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerden biri İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden ile yaptığı görüşmedir. 10 Mayıs 1945 tarihinde Saka, Eden ile birlikte öğle yemeği yemiştir. Saka aynı zamanda Amerika radyosunda Türkiye’ye hitaben bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Saka Dumbarton Oaks teşkilatına, barışın ve güvenliğin muhafazasında hak ve adalet prensiplerinin rehber olması gerektiğini söylemiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir.

“Dumbarton Oaks tekliflerinde konferansın başlıca gayelerinden birinin barışı ve güvenliği idame etmek olduğu beyan edilmiştir. Fakat Türkiye Cumhuriyeti’nin esas prensiplerinden mülhem olan Türk heyeti bu beyanata tamamıyla kâfi addetmemiş ve barış ile güvenliğin hak ve adalet prensiplerine uygun olarak idamesi esasının ilavesini ileri sürmüştür.

Güvenlik Konseyi, teklif edilen dünya teşkilatının belki de en önemli uzvudur. Dumbarton Oaks tekliflerine uygun olarak Güvenlik Konseyi üyesi olan devletlere, Konseyin barışı ve güvenliği muhafaza etmek maksadıyla seri ve cezri tedbirler alabilmesi için, büyük yetkiler verilmiştir. Bu yetkilerin kaani bulunmakla beraber, Konseyin bütün milletlerin temsilcilerinden teşekkül edecek olan genel mecliste alacağı tedbirlerden haberdar etmesinin münasip olacağına inanıyoruz. Bu sebeple Dumbarton Oaks tekliflerine Konseyin almayı ve tatbik etmeği zaruri telakki edeceği tedbirler hakkında genel meclisi tenvir etmesi lüzumuna dair bir hüküm konulmasını teklif ettik.

Bundan başka tekliflerin ihtiva ettiği hükümlerden bir iki memleket arasında çıkacak bir anlaşmazlık dünya barışını ve güvenliğini tehlikeye koyacak mahiyette olduğu takdirde, bahis mevzuu olan memleketlerin bu anlaşmazlığı evvela müzakere, tavassut, uzlaşma, hakem, adli anlaşma veya diğer herhangi muslihane anlaşma yolu ile halletmeye çalışmak zorunda olduklarını amir bulunmaktadır. Fakat aynı madde böyle bir ihtilafın herhangi bir safhasında Güvenlik Konseyine münasip göreceği anlaşma usul ve tarzlarını tavsiye etmek yetkisini vermektedir. Türk murahhas heyeti, ihtilafların muslihane halini herhangi bir dünya teşkilatının son gayesi olarak telakki etmektedir. Bunun içindir ki iki memleket arasında münazaranın halli için bir adli anlaşma usulü kabul edildiği ve münasip mekanizma harekete geçirildiği takdirde Güvenlik Konseyi’ne bu usulün seyrini durdurabilecek bir tavsiyede bulunmak yetkisinin verilmemesini tekliflerimizde ileri sürdük.” (Ulus, 11 Mayıs 1945, s. 1, 4)

Hasan Saka buradaki konuşmasında konferansta tartışılan meselelerde Türk heyetinin katkıları ve tekliflerinden bahsettikten sonra Türk heyetinin görüşü olarak barış ve güvenliğin ancak hak ve adaletin sağlanmasıyla gerçekleşeceğini vurgulamıştır. (Ulus, 11 Mayıs 1945, s. 4) San Francisco Konferansı devam ederken özellikle yabancı basında birtakım haberler çıkmıştır. Bu yalan haberlerin konusu Türkiye’nin dört büyük devlete Montrö Anlaşmasını değiştirmeye hazır olduğunu bildirdiğine dair çıkan haberlerdir. Hasan Saka başkanlığındaki Türk heyeti bu haberlerin asılsız olduğuna dair açıklamalarda bulunmuştur. (Vakit, 12 Mayıs 1945, s. 1)

Dışışleri Bakanı Hasan Saka San Francisco Konferansı'nda ikili görüşmelerden birini de Sovyetler Birliği Dışışleri Bakanı Molotov'la gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede Molotov Türkiye ile olan meseleleri tam olarak inceleyemediğini ancak iki ülkenin menfaatlerine ve ilişkilerinin daha iyi olması için bir anlaşma yapılmasının mümkün olduğunu ve bu konuda Ankara'nın tekliflerine açık olduklarını Dışışleri Bakanı Hasan Saka'ya anlatmıştır. Saka başkanlığındaki Türk heyeti bu görüşme ile ilgili raporunu Ankara'ya bildirmiştir. (Erkin, 1968, s. 251, 252) Hasan Saka bununla ilgili Ankara'ya göndermiş olduğu raporda görüşmenin karşılıklı nezaketle geçtiğini bildirmiştir. Ayrıca Sovyet Rusya'nın iptal edilen 1925 Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması'nın yerine henüz isteklerini belirlemediğini bildirmiştir. Saka gönderdiği raporda Molotov'un, Sovyet Rusya'nın Türkiye'den isteklerinin neler olduğuyla ilgili açıklamada bulunmadığını belirtmiştir. Molotov'un bu konuda Moskova'ya gitmeden bir açıklama yapmasını beklemediğini de sözlerine eklemiştir. (BCA, 68095-298075-19, 1945)

San Francisco Konferansı'nda yaşanan gelişmeler bazen heyet başkanı Hasan Saka bazen de heyetteki üyeler tarafından radyo kanalıyla Türkiye'ye aktarılmıştır. 12 Mayıs 1945 tarihinde Türk heyeti üyesi Feridun Cemal Erkin Amerikan radyosunda bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında dünyanın istikbali hakkında Türk heyeti olarak iyimser olduklarını ve bunu temin için büyük bir gayret içinde olduklarını söylemiştir. (Son Posta, 13 Mayıs 1945, s. 1, 7) Türk gazeteciler Falih Rıfkı Atay, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Emin Yalman ve Doğan Nadi bu dönemde sadece San Francisco Konferansı'nı takip etmemiş aynı zamanda Amerika'da birtakım faaliyetlerde de bulunmuş; Stanford Üniversitesi'ni ziyaret ederek buradaki yirmi kadar Türk öğrenciyle görüşmüşlerdir. Üniversitenin gazetecilik, mühendislik gibi bölümlerini ve kütüphanesini de gezmişlerdir. (Son Posta, 13 Mayıs 1945, s. 7)

Hasan Saka San Francisco Konferansı devam ederken hem Türk kamuoyunu bilgilendirmiş hem de yabancı basına birtakım açıklamalarda bulunmuştur. 16 Mayıs 1945 tarihinde İngiliz Reuter haber ajansına yapmış olduğu açıklamalarda dünya emniyetinin sağlanması için Türkiye olarak yardım için ellerinden geleni yapmaya hazır olduklarını söylemiştir. Saka açıklamalarına özetle şöyle devam etmiştir:

“Türk heyeti buraya konferansın muvaffakiyetine yardım etmek gayretiyle gelmiştir. Bu muvaffakiyetten, vevle daha uzak bir tarihte gerçekleşecek olsun, şüphe etmiyorum. Bu konferansa davet eden veya edilen büyük küçük bütün memleketlerin müşterek gayesi yeni ve devamlı bir emniyet nizamı kurmak ve istikbalde harpleri önlemektir...

Bugünkü Türkiye misak-ı milli üzerine kurulmuştur. Bu misak 1919-1922 yıllarında uğrunda istiklal savaşı yapılan imanın bir ifadesi idi. Bu misakın milletlerarası münasebetlere taalluk eden prensipleri şu suretle hülase edilebilir. Her milletin, milli hudutları dâhilinde hürriyet ve hükümlanlığı, her milletin haklarını ve toprak bütünlüğünü korumak hakkı ve buna tekabül

etmek üzere başkalarının haklarına ve toprak bütünlüğüne riayet eylemek vazifesi ve milletlerarası münazaraların barış yolu ile halli...

Türkiye gerek kendisi gerek diğer milletler için hürriyet, adalet ve hak aşığı milletlerarasında iş birliği yapılmasından başka bir barış ve güvenlik yolu mevcut olmadığını iki harp arasındaki devre zarfında siyasi münasebetlerinin her safhasında ve ilk Milletler Cemiyetinin saldırganlığa mani olmak durumundaki bütün teşebbüslerine faal bir şekilde iştirak eylemek suretiyle ispat etmiştir.

Türkiye harbe faal bir şekilde iştirak etmemiş olmakla beraber harpten doğan bütün iktisadi zorluklardan mustarip olmuştur. Çok büyük bir yiyecek darlığı çekilmemiştir. Fakat Anadolu'ya deniz münakalatı durmuştur. Naziler tarafından yapılacak olan saldırganlığa veya baskıya mukavemet hususundaki azmimizi desteklemek için bir milyonluk bir orduyu silahaltında tutmak mecburiyeti hâsıl olmuştur. Bundan başka bütün elde bulunanlar ordunun iaşesine tahsis edilmiştir. Tarlalar toprağı işleyecek kollardan mahrum kalmıştır.” (Son Posta, 17 Mayıs 1945, s. 1, 7)

Saka demecinde ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin modern demokrasinin yolu üzerinde azimle gelişmekte olduğunu belirtmiş ve anayasanın en ileri demokrat anayasalarla kıyaslanabileceğini hatta çoğundan da ileride olduğunu söylemiştir. Saka her demokrat tezahürün savaştan sonra Türkiye'de gelişeceğini ilave etmiştir. Eğitim, tarım ve endüstrinin savaşın sebep olduğu zorluklara rağmen bütün hızıyla devam ettiğini belirtmiştir. Osmanlı imparatorluğundan kalan demiryollarının arttırıldığını ve daha da arttırmak için planlamaların yapıldığını belirtmiştir. Hasan Saka sözlerini “Bu inkişafı korumak ve milli hayatımızın tam güvenlik içinde devamını sağlamak için dünya emniyetinin tesisine yardım için elimizden geleni yapmaya hazırız” diyerek bitirmiştir. (Son Posta, 17 Mayıs 1945, s. 7)

San Francisco heyetinde yer alan gazeteci Falih Rıfkı Atay, Türk heyetinin konferansa olan katkılarından ve Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın ikili temaslarından bahsetmiştir. Atay, Türk heyetinin konferansta birtakım düzenleme teklifleri verdiğini anlatmıştır. Ayrıca Saka'nın Yunan heyeti ve Fransa heyetiyle bazı görüşmeler gerçekleştirdiğini aktarmıştır. (Ulus, 27 Mayıs 1945, s. 1) San Francisco Konferansı'nda yukarıda adı geçen büyük devletler ile diğer devletler arasında en önemli tartışma “veto hakkı” meselesi olmuştur. (Vakit, 29 Mayıs 1945, s. 1) Bu meselenin konferansa katılan devletlerde büyük kaygı yaratmasının sebebi bütün alınacak kararlarda ABD, İngiltere ve Sovyet Rusya gibi büyük devletlerin hâkim olmasıdır. Ancak o günün şartlarında büyük devletlerin aldıkları kararları reddetmenin mümkün olmadığı görülmektedir. (Goloğlu, 1974, s. 372)

San Francisco Konferansı devam ederken Hasan Saka başkanlığındaki Türk heyetinin ve Ankara'nın gündemini Sovyet meselesi oluşturmuştur. 7 Haziran 1945 tarihinde Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper, Rus Dışişleri Bakanı Molotov'u ziyaret etmiştir. Bu ziyarette Molotov sözlü birtakım isteklerde bulunmuştur. Molotov'un birinci isteği Türkiye'nin doğu sınırlarında Sovyet Rusya lehine düzenleme, ikinci isteği, Boğazlarda Sovyet üssünün

kurulması, üçüncü isteği ise Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yeniden düzenlenmesidir. Selim Sarper tarafından Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve egemenlik haklarına aykırı olan bu istekler reddedilmiştir. (Erkin, 1968, s. 253, 254)

Türkiye dış politikada Sovyet meselesiyle uğraşırken iç politikada da “Çiftçi Topraklandırma Kanunu”nun etkileriyle meşgul olmuştur. Daha sonra Türk siyasi hayatına girecek olan Demokrat Parti'nin kurucuları, Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan bu kanunun özel mülkiyete karşı olduğunu ve demokratik olmadığını belirterek CHP içerisinde muhalefet etmişlerdir. (Papuççular, 2023, s. 92) Türk kamuoyunda bu dönemde bu siyasi tartışmalar yaşanırken San Francisco Konferansı Haziran ayıyla birlikte son sürece girmiştir.

San Francisco Konferansı'nda veto meselesi Haziran ayında da en önemli tartışmalardan biri olmuştur. ABD Dışişleri Bakanı Stettinius 8 Haziran'da yapmış olduğu açıklamayla konferans boyunca tartışılan veto meselesinin Güvenlik Konseyi'nde çözüldüğünü belirtmiştir. Stettinius'un açıklamasında anlaşmaya varılan noktanın Güvenlik Konseyi daimî üyelerince alınacak kararların hepsinde görüş birliği prensibinde hareket edileceği ve aynı zamanda karar alınmadan önce Konsey'de tetkik ve tartışma özgürlüğünün sağlanacağı belirtilmiştir. (Cumhuriyet, 9 Haziran 1945, s. 1) Hasan Saka başkanlığındaki Türk heyeti veto meselesinde büyük devletlerin isteklerini kabul etme önünde bir tavır sergilemiştir. 13 Haziran 1945 tarihinde veto meselesiyle ilgili Güvenlik Komitesinde yapılan tartışmalarda Türk temsilci Feridun Cemal Erkin Türkiye'nin düşüncelerini izah etmiştir. Erkin, Türkiye'nin veto meselesinin daha liberal bir şekilde çözüleceğini ümit ettiğini ancak beş büyük devlet tarafından yapılan son düzenlemenin iyi niyet taşımasına rağmen bu meselenin daha ileriye taşınamayacağını gösterdiğini belirtmiştir. Erkin, daimî üyelerin yetkilerini suistimal etmeden kullanacaklarına dair verilen teminatı kabul ettiklerini, büyük devletlerin sözlerinde duracaklarını ve adaletten ayrılmayacaklarını ümit ettiklerini belirterek sözlerini bitirmiştir. (Ulus, 14 Haziran 1945, s. 1, 5)

San Francisco Konferansı'nda Birleşmiş Milletler yasasının görüşmelerinde Türk heyeti itirazlarını ve görüşlerini belirtmiş olsa da sonuç büyük devletlerin daha önce belirledikleri sınırlar içerisinde kalmıştır. Dumbarton Oaks kararları tartışılabilirse bile sonuç değişmemiştir. Diğer devletler büyük devletlerin aldığı kararları onaylamak zorunda kalmıştır. (Weisband, C. III, 2000, s. 116) Birleşmiş Milletler Yasası, San Francisco Konferansı'nda Dumbarton Oaks tasarısı üzerinde çok önemli bir değişiklik olmadan kabul edilmiştir. Necmettin Sadak Akşam gazetesinde yazdığı köşe yazısında bu durumu şöyle yorumlamıştır:

“Büyük devletlerin ve onlara uymak zorunda kalan küçüklerin San Fransisko’da eli boş dönmektense bir anlaşma imzalamayı tercih ettikleri anlaşılıyor... Avrupa’da çetin harbin zaferle bittiğini gören dünya, sulhun bir türlü gelmemesinden tersine olarak her gün yeni bir çatışma çıkmasından o kadar bunalmış ki herhangi iş üzerinde anlaşma elde edilmesini, büyük bir ağırlık kalkmış gibi sevinçe karşılıyor. San Fransisko Anlaşması dolayısıyla esen ümit havasının psikolojik sebebi budur.” (Akşam, 10 Haziran 1945, s. 1)

San Francisco Konferansı dokuz hafta boyunca savaşı bitirmek ve Birleşmiş Milletler yasasını oluşturmak için çalışmıştır. Sonuç olarak elli devlet nihai kararını vermiş ve konferans son bulmuştur. Kapanış konuşmasında ABD Başkanı Truman şu sözleri söylemiştir:

“Şimdi imzalamış olduğumuz Birleşmiş Milletler Anayasası, üzerine daha iyi bir dünya kurabileceğimiz sağlam bir temeldir. Tarih bu işten dolayı sizleri şerefle anacaktır. Avrupa’da elde edilen zaferle Japonya’ya karşı elde edilecek son zafer arasında, bütün savaşların en tahripkârı olan bu savaş içinde, bizzat savaşa karşı bir zafer kazandınız. Kudretli askeri milletlerin dünyaya tahakküm etmeye hakları yoktur. Bilakis bunların vazifesi bir barış dünyasına doğru istikamet vermektir.” (Akşam, 27 Haziran 1945, s. 1)

Hasan Saka San Francisco Konferansı’nın kapanışında Birleşmiş Milletler Anayasası’nın bütün dünya insanlarına fayda getirmesi temennisini şu sözleriyle belirtmiştir:

“İki aylık bir çalışmadan sonra, anlaşma ve görüş birliğinin ışığı altında Birleşmiş milletler anayasası hazırlanmış ve imza edilmiştir. Bu anda Türk heyetinin tahassüsü şudur: Birleşmiş Milletler anayasası milletlerin emniyet ve huzuru için feyizli bir kaynak olsun ve mustarip insanlığa çoktan beri susamış olduğu sulh ve adalet devrini açsın.” (Cumhuriyet, 28 Haziran 1945, s. 1, 3)

3. San Francisco Konferansı Sonrası Hasan Saka’nın Faaliyetleri

San Francisco Konferansı’nın 26 Haziran 1945 tarihinde kapanmasının ardından Dışişleri Bakanı Hasan Saka Londra’ya hareket etmiştir. Churchill, Stalin ve Truman arasında gerçekleşecek olan Üçler Konferansı başlamadan özellikle İngiltere’yi Sovyet meselesi noktasında bilgilendirmek için Hasan Saka Londra’ya gitmiştir. (Ulus, 28 Haziran 1945, s. 1) Hasan Saka Temmuz ayının ilk haftasında Londra’ya ulaşmış ve burada İngiliz Dışişleri Bakanı Eden’le görüşme gerçekleştirmiştir. Eden, Başbakan Churchill ile kısa bir süre sonra Potsdam Konferansı’na katılacaklarını ve burada Sovyet Rusya’yla yaşanan meseleyi gündeme getirerek mümkün olduğu kadar yumuşatmaya çalışacaklarını söylemiştir. (Erkin, 1968, s. 254)

Dışişleri Bakanı Hasan Saka Londra’da İngiliz Dışişleri Bakanı Eden ile görüşmeler yaptıktan sonra burada birtakım siyasi faaliyetlerde bulunmuş (Cumhuriyet, 20 Temmuz 1945, s. 3) ve 22 Temmuz 1945 tarihinde Türkiye’ye dönmek üzere Liverpool’dan hareket etmiştir. (Cumhuriyet, 23 Temmuz 1945, s. 1) Hasan Saka ve heyette yer alan Falih Rıfkı Atay, Feridun Cemal Erkin, Nihat Erim ve Şadi Kavur 8 Ağustos 1945 tarihinde Adana’ya ulaşmış ve Toros treniyle Ankara’ya hareket etmiştir. (Cumhuriyet, 9 Ağustos 1945, s. 3)

Dışişleri Bakanı Hasan Saka Ankara’ya geldikten sonra 15 Ağustos 1945 tarihinde TBMM’de San Francisco Konferansı ve orada kabul edilen Birleşmiş Milletler Anayasası ile Milletlerarası

Daimî Adalet Divanı Statüsünün onanması ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Mecliste yapmış olduğu konuşmada dört ay süren bu süreçte San Francisco’da Türk heyetinin yapmış olduğu faaliyetler ile ilgili bilgi vermiştir. Ayrıca konuşmasında San Francisco sürecini şu sözlerle anlatmıştır:

“Dünyanın en uzak bir köşesindeki harp, hatta sadece bir anlaşmazlık veya rahatsızlık neticeleri itibariyle bütün milletlerin hayatı üzerinde tesirini yapmaktadır. Bu hakikati İkinci Cihan Harbinin altı yıllık tecrübesi sonunda görmeyecek bir tek göz kalmamıştır. Bu itibarla kusur ve noksanları ne olursa olsun barış ve güvenliği dünya ölçüsünde korumak ve kurtarmak amacını güden her gayretin bizi kendisine katılmış bulmaktan tabii ne olabilirdi? İşte San Fransisko Konferansı’na iştirak ederken hükümetimiz bu prensiplerden ilham almakta ve bu amaç uğrunda çalışmaya koşmakta idi. Bizim için cihanı her türlü bağlanmadan azade başıboş bir hürriyetten, yani anarşiden masun bulundurmak, gayelerin en mukaddesiydi. Bunun içindir ki teşkilatın hazırlanmasındaki mesaimiz sadece yapıcı bir zihniyetin ifadesi olmuştur. En sıkışık ve buhranlı anlarda kendi kendimize şu suali sorduk: tespit edilecek noksan ve kusurlu vesika anarşiden de fena mıdır? Bu sualle kaç defa karşılaştık ise cevabımız daima aynı olmuştur. Anarşi her şeyden kötüdür ve teşkilatsız anarşi içinde bocalayan bir dünyada yaşamaktansa kıymeti nispi de olsa bir teşkilatla yaşamak muhakkak daha iyidir. İşte bu mülahazalardan kuvvet alan murahhas heyetimiz davetçi devletlerin her vesile ile tekrarladıkları iyi niyetleri ve hak ve adalete bağlı kalma hususundaki kati azimleri hakkındaki teminatlarını da göz önünde tutarak hükümetinden aldığı talimat üzerine Birleşmiş Milletler Anayasası’nı imzalamıştır.” (TBMM ZC, D. 7, C. 10, 1945, s. 157, 158)

Dışişleri Bakanı Hasan Saka’nın yapmış olduğu konuşmadan sonra milletvekilleri söz alarak San Francisco Konferansı’nı değerlendirmişlerdir. Manisa Milletvekili H. Bayur, süreci şu sözlerle değerlendirmiştir:

“Ben de biliyorum ki ve hepimiz biliyoruz ki bu antlaşma olmazsa yerinde bir şey olmayacaktır. Bu çok defa söylenmiştir. Binaenaleyh evvela bu hiçten iyidir. Ondan sonra bugün mevcut olabileceklerin en iyisidir. İşte bu yüzdendir ki elli kadar millet bunu kabul etmiş ve tasdikte edeceklerdir. Dolayısıyla ben de tasdik taraftarıyım.” (TBMM ZC, D. 7, C. 10, 1945, s. 167, 168)

San Francisco Konferansı’nı ve Birleşmiş Milletler Antlaşması’nı değerlendiren milletvekillerinden biri de Aydın Milletvekili Adnan Menderes olmuştur. Adnan Menderes, Hasan Saka başkanlığındaki Türk heyetinin imzalamış olduğu antlaşmayı şu sözlerle desteklemiştir: “Binaenaleyh, çok uzun yıllardan beri Türk inkılabının teveccüh ettiği gayelere tamamen uygun ve mutabık düşen Birleşmiş Milletler Anayasasına iştirakimizi iç rahatlığı, sevinç ve güvenle tasdik edebiliriz.” (TBMM ZC, D. 7, C. 10, s. 171)

TBMM’de yapılan bu oturumda San Francisco’da 26 Haziran 1945 tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Antlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün onanması hakkındaki kanun 332 milletvekilinin oyuyla oy birliğiyle kabul edilmiştir. (TBMM ZC, D. 7, C. 10, s. 176)

Dışişleri Bakanı Hasan Saka mecliste kanunun kabul edilmesi üzerine şu konuşmayı yapmıştır:

“Birleşmiş Milletler şartının tasdiki hususunda sunulmuş olan kanun görüşülmesi sonucunda yüksek heyetinizin oy birliği ile bu şartın müzakeresine iştirake memur bulunduğunuz temsilci heyetin imzasına şeref veren bu kararınızı minnetle karşılarım ve bu kararla dünya sulhunu koruyacak yeni bir müessesenin teşekkülüne fiilen yardım etmek mahiyetini taşıyan bu tasvibinizle de dünya sulhuna ve büyük Türk milletinin hakiki menfaatlerine tamamen hâdim ve yerinde bir karar vermiş olduğunuza ve temsilci heyetinizin müdafaa edilmesi lazım gelen her nokta hakkında, sizin verdiğiniz salahiyetlere dayanarak, lazım gelen hususi ve resmi her şekilde, her türlü müdafaayı yapmış olduğuna inanmanızı hürmetle arz ederim.” (TBMM ZC, D. 7, C. 10, s. 176)

Hasan Saka’nın meclisteki sözlerinden de anlaşılacağı üzere dünya barışının tesis edilmesi adına kurulduğu bilinen Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın Türkiye tarafından TBMM’de oy birliği ile kabul edilmesi Mustafa Kemal Atatürk’ün “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” ilkesi ile örtüşmesi açısından önemlidir.

Sonuç

II. Dünya Savaşı boyunca Türkiye dış politika anlayışında savaşın dışında kalma siyaseti izlemiş ve savaşın yıkıcı etkilerinden kendini uzak tutmaya yönelik politikalar uygulamıştır. Savaşın sonunda mihver devletlerinin özellikle Almanya’nın savaşın dışında kalması ve Sovyet Rusya’nın Balkanlar ve Avrupa’da ilerleyişi Türkiye’nin dış politika anlayışında değişime gitmesine neden olmuştur. Ayrıca savaşın sonunda Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nden kaynaklanan meselelerin ön plana çıkması ve Sovyet Rusya’nın Türkiye’ye karşı olumsuz bir tutum sergilemesi Türkiye’nin tarafını belirlemesinde önemli bir etken olmuştur. İngiltere, ABD ve Sovyet Rusya savaşın sonunu ve sonrasını belirlemek üzere Birleşmiş Milletler Antlaşması’nı görüşmek amacıyla San Francisco’da konferansın yapılmasına karar vermişlerdir. Türkiye bir yanda Sovyet Rusya tehlikesi diğer yanda savaş sonunda yalnız kalma durumuna karşı tarafını belirlemiştir. San Francisco Konferansı süreci bu sebeple Türk dış politikasının önemli bir değişim geçirdiği ve yol haritasını belirlediği bir dönem olmuştur.

Türkiye savaş boyunca Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu tarafından izlenen denge siyaseti ile savaşın dışında kalmıştır. Şükrü Saraçoğlu Hükümetinde Menemencioğlu’nun izlediği politikalar savaşın sonunda özellikle İngiltere ve Sovyet Rusya ile birtakım problemlere yol açmıştır. Menemencioğlu’nun istifa etmesi ile birlikte Saraçoğlu Dışişleri Bakanlığını uhdesine almıştır. Saraçoğlu daha sonra bu görevi Trabzon Milletvekili, eski Maliye Bakanı, Lozan delegesi ve deneyimli siyasetçi Hasan Saka’ya vermiştir. Hasan Saka ile birlikte Türk dış politikası tarafsızlık ve yalnızlık politikasından uzaklaşarak müttefik devletlerin yanında politikalar oluşturmaya başlamıştır.

Türkiye’nin savaşın sonunda geldiği son nokta savaş süresince sınırlarını korumayı başarmış ve Avrupa devletlerinde savaşın yol açtığı yıkımdan etkilenmemiştir. Ancak ekonomik anlamda

büyük bir buhranın içinde kalmıştır. Karaborsa, yokluk ve ekonomik durgunluk Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde Dışişleri Bakanı olan Hasan Saka'nın bir önemli meselesi de Sovyet Rusya'nın 1925 yılından beri devam eden Saldırmazlık ve Dostluk Antlaşması'nı feshetmesi olmuştur. Savaş sonunda güçlenen Sovyet Rusya'ya karşı Hasan Saka İngiltere, ABD gibi güçlü devletleri yanına çekme politikası benimsemiştir. Hasan Saka'nın San Francisco Konferansı öncesi faaliyetleriyle ve konferansa güçlü bir Türk heyetiyle gitmesi bu politikaların habercisi olmuştur.

San Francisco Konferansı öncesi ve sonrasında 1945 yılının Mart ayından itibaren Ağustos ayına kadar Türkiye'nin dış politikasını belirleyen ve politikasına yön veren bir süreç olmuştur. Türk dış politika anlayışında bu dönem büyük bir değişim yaşanmış ve Sovyet Rusya tehlikesine karşı stratejisini belirlemesi açısından Hasan Saka Dışişleri Bakanı olarak önemli bir rol üstlenmiştir.

Hasan Saka San Francisco Konferansı sürecinde başta ABD, İngiltere, Fransa gibi büyük devletler olmak üzere birçok devletle ikili görüşmeler gerçekleştirerek ve Türk heyetiyle birlikte konferansta oluşturulan komisyonlarda faaliyetleriyle Türkiye'nin yalnızlık politikasından çıkmasına katkıda bulunmuştur. Hasan Saka'nın ve Türk dış politikasının bu dönemdeki en önemli kaygısı Sovyet Rusya tehlikesi olmuştur. Saka konferans boyunca ve sonrasında özellikle İngiltere ve ABD'yi Sovyet Rusya tehlikesine karşı bilgilendirme ve yanına çekme politikasını izlemiştir.

San Francisco Konferansı ve sonunda imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşması Türkiye'nin tarafını ve bundan sonra izleyeceği politikaları belirlemesi açısından önemlidir. Ayrıca bu dönemin politikalarını hem iç politik dengeler hem de 19 Mart 1945 tarihli Dostluk Antlaşması'nı rafa kaldıran Sovyet Rusya belirlemiştir. Hasan Saka bu kritik dönemde Dışişleri Bakanı olarak hem Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı imzalamış hem de daha sonra Türkiye'nin karşısına çıkacak olan Sovyet Rusya tehlikesine karşı politikaların oluşmasında büyük bir pay sahibi olmuştur.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA). (1945, Şubat 20). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 502-23679-103218-1.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi BCA. (1945, Mart 5). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 502-23510-102412-23.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi BCA. (1945, Mart 11). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 534-37170-148360-25.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi BCA. (1945, Mart 19). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 525-88054-320650-29.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi BCA. (1945, Mart 22). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 502-23510-102404-1.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi BCA. (1945, Mart 22). Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-2, 107-106-9.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi BCA. (1945, Nisan 4). Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-2, 107-109-12.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi BCA. (1945, Nisan 7). Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0, 13-76-16.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi BCA. (1945, Mayıs 8). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 571-68095-298075-19.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (TBMMZC)

TBMM Zabıt Ceridesi, (1945, Ocak 3). Devre 7, Cilt 15, Birleşim 19, Oturum 1.

TBMM Zabıt Ceridesi (1945, Şubat 23). Devre 7, Cilt 15, Birleşim 0, Oturum 1.

TBMM Zabıt Ceridesi (1945, Nisan 6). Devre 7, Cilt 16, Birleşim 39, Oturum 1.

TBMM Zabıt Ceridesi (1945, Mayıs 11). Devre 7, Cilt 17, Birleşim 53, Oturum 1.

TBMM Zabıt Ceridesi (1945, Ağustos 15). Devre 7, Cilt 10, Birleşim 90, Oturum 1.

Tetkik Eserler

Altınar, B. (2014). Birleşmiş Milletler: Amacı, gelişimi, etkinliği, uluslararası güvenliğe katkısı ve geleceği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-9.

Armaoğlu, F. H. (1958). İkinci dünya harbinde Türkiye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 13(02), 139-179.

Armaoğlu, F. (2017). *20. yüzyıl siyasi tarihi (1914-1995)*. (23. baskı). Timaş Yayınları.

Atay, F. R. (1970). *Gezerek gördüklerim*. (1. baskı). Milli Eğitim Basımevi.

- Deringil, S. (2014). *Denge oyunu: İkinci dünya Savaşı'nda Türkiye'nin dış politikası*. (5. baskı). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Erim, N. (2005). *Günlükler (1925-1979)*. I. cilt (A. Demirel, Haz.). (1. baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Erkin, F. C. (1980). *Dışişlerinde 34 yıl: Anılar-yorumlar (Cilt I)*. (1. baskı). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Erkin, F. C. (1968). *Türk-Sovyet ilişkileri ve boğazlar meselesi*. (1. baskı). Başnur Matbaası.
- Esmer, A. Ş., ve Sander, O. (1996). İkinci dünya Savaşı'nda Türk dış politikası. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)* (9. baskı, s. 137-185) içinde. Siyasal Kitabevi.
- Goloğlu, M. (1974). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi üçüncü kitap: Milli şef dönemi (1939-1945)*. (1. baskı). Goloğlu Yayınları.
- Gönlübol, M., ve Ülman, H. (1996). İkinci dünya Savaşı'ndan sonra Türk dış politikası. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)* (9. baskı, s. 191-487) içinde. Siyasal Kitabevi.
- Hale, W. (2003). *Türk dış politikası 1774-2000* (P. Demir, Çev.). (1. baskı). Mozaik Yayınları.
- Kasalak, K. (1997, 20-22 Ekim). San Fransisco (San Fransisko) Konferansı ve Türkiye. Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, İkinci Dünya Harbi ve Türkiye (s. 210-233). Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Özgen, Y. ve Özcan, M. Ş. (2022). Süreyya Hüsnü Anderiman'ın mesleki kariyerine bir bakış. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 38(106), 619-650.
- Papuççular, H. (2023). *Cumhuriyet'in dış politikası: Olaylar, aktörler, kurumlar 1923-2023*. (1. baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2006). *II. Dünya Savaşı'ndan günümüze Türk dış politikası*. (1. baskı). Der Yayınları.
- Şatıroğlu, A. (2012) San Fransisco Konferansı sonrası dünyada Türkiye'nin yer arayışı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 3(12), 23-40.
- Ünalp, F. R. (2020). İkinci dünya Savaşı'nda Türkiye'nin savaş dışı kalma politikaları ve sonuçları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(45), 201-221.
- Yalman, A. E. (1945). *San Fransiskoda neler gördüm?*. (1. baskı). Vatan Matbaası.

Weisband, E. (2000). *İkinci dünya Savaşı 'nda İnönü'nün dış politikası I*. (M. A. Kayabal, Çev.). (1. baskı). Cumhuriyet Yayınları.

Weisband, E. (2000). *İkinci dünya Savaşı 'nda İnönü'nün dış politikası III* (M. A. Kayabal, Çev.). (1. baskı). Cumhuriyet Yayınları.

Gazeteler

Akşam (1944, Eylül 14). Maliye vekili Fuat Ağralı istifa etti. Sayı 9307, s. 1.

Akşam (1945, Ocak 4). Japonya ile siyasi ve iktisadi münasebetleri kestik. Sayı 9414, s. 2.

Akşam (1945, Nisan 4). Murahhas heyetimiz. Sayı 9504, s. 1.

Akşam (1945, Nisan 6). San Fransisco'ya giden heyetimiz. Sayı 9506, s. 1.

Akşam (1945, Mayıs 3). San Francisco konferansı. Sayı 9533, s. 2.

Akşam (1945, Haziran 10). San Fransisko Konferansında esmeye başlayan sevinç ve ümit havası. Sayı 9571, s. 1.

Akşam (1945, Haziran 27). Reis Truman'ın kapanış nutku. Sayı 9588, s. 1.

Cumhuriyet (1944, Haziran 16). Şükrü Saraçoğlu'nun beyanatı. Sayı 7126, s. 1, 3.

Cumhuriyet (1945, Ocak 16). Boğazlara dair sevindirici bir haber. Sayı 7330, s. 1.

Cumhuriyet (1945, Şubat 24). Mihvere karşı harbe girdik. Sayı 7369, s. 1, 3.

Cumhuriyet (1945, Nisan 7). Sovyet deklarasyonuna cevabımız. Sayı 7411, s. 1.

Cumhuriyet (1945, Nisan 6). Cumhuriyet San Fransisko'da. Sayı 7410, s. 1.

Cumhuriyet (1945, Nisan 11). Heyetimiz Kahire'de. Sayı 7415, s. 1.

Cumhuriyet (1945, Nisan 13). Mr. Roosevelt vefat etti. Sayı 7417, s. 1.

Cumhuriyet (1945, Haziran 9). San Fransisko Konferansında veto meselesi halloldu. Sayı 7474.

Cumhuriyet (1945, Haziran 28). Hasan Saka'nın kapanış celsesinde söyledikleri. Sayı 7493, s. 1, 3.

Cumhuriyet (1945, Temmuz 20). Dış Bakanımız Londra'dan dönüyor. Sayı 7515, s. 3.

Cumhuriyet (1945, Temmuz 23). Dışişleri Bakanımın İngiltere'den ayrıldı. Sayı 7518, s. 1.

Cumhuriyet (1945, Ağustos 9). Hasan Saka geldi. Sayı 7535, s. 3.

Son Posta (1945, Mayıs 13). San Fransisko'daki heyetimiz iyimserliği muhafaza ediyor. Sayı 5305, s. 1, 7.

Son Posta (1945, Mayıs 13). Gazetecilerimizin gezintileri. Sayı 5305, s. 7.

Son Posta (1945, Mayıs 17). Dışışleri Bakanımızın yeni demeci. Sayı 5309, s. 1, 7.

Son Posta (1945, Mayıs 17). Dışışleri Bakanımızın yeni demeci. Sayı 5309, s. 7.

Tanin (1945, Nisan 22). Dünya Sulhu. *Tanin*, Sayı 4454-591, s. 2.

Tanin (1945, Mayıs 2). Konferansta çıkan yeni güçlükler. Sayı 4454-601, s. 1.

Tanin (1945, Mayıs 2). Hasan Saka Stettinius ile görüştü. Sayı 4454-601, s. 1.

Ulus, (1945, Ocak 4). Japonya ile münasebetleri kesiyoruz. Sayı 8418, s. 1, 4.

Ulus (1945, Mart 22). Türkiye-Sovyet Rusya arasındaki dostluk ve tarafsızlık antlaşmasının feshi. Sayı 8495, s. 1.

Ulus (1945, Nisan 22). Dewey'in bir demeci. Sayı 8526, s. 1.

Ulus (1945, Nisan 26). San Fransisco Konferansı dün toplandı. Sayı 8530, s. 1.

Ulus (1945, Mayıs 3). San Francisco'da Türk görüşü. Sayı 8537, s. 3.

Ulus (1945, Mayıs 3). Bakanın söylevi ilgi uyandırdı. Sayı 8537, s. 1.

Ulus (1945, Mayıs 6). B. Hasan Saka'nın Türkiye'ye hitabı. Sayı 8540, s. 1.

Ulus (1945, Mayıs 11). B. Hasan Saka'nın demeci. Sayı 8545, s. 1, 4.

Ulus (1945, Mayıs 11). San Francisco'da Türk teklifleri. Sayı 8545, s. 4.

Ulus (1945, Mayıs 27). San Francisco'da. Sayı 8561, s. 1.

Ulus (1945, Haziran 14). San Fransisko Konferansı, Sayı 8579, s. 1, 5.

Ulus (1945, Haziran 28). Dışışleri Bakanımız dönüşte Londra'yı ziyaret edecek. Sayı 8593, s. 1.

Vakit (1945, Nisan 20). Washington Büyük Elçimiz. Sayı 9785, s. 1.

Vakit (1945, Mayıs 8). Avrupa harbi dün saat 2.40'ta sona erdi. Sayı 9803, s. 1.

Vakit (1945, Mayıs 12). Boğazlara dair. Sayı 9807, s. 1.

Vakit (1945, Mayıs 29). San Fransisko'da yeni bir Sovyet teklifi. Sayı 9824, s. 1.

Extended Abstract

This study aims to evaluate the establishment of the United Nations and Turkey's role in its foundation. Additionally, the activities of the period's Foreign Minister Hasan Saka and his role at the San Francisco Conference, where the foundation of the United Nations was laid, are assessed. The study uses archival documents, the parliamentary minutes of the period, and newspapers as its primary sources. Books, articles, and other publications related to the period were also reviewed.

During World War II, Turkey remained neutral, but towards the end of the war, it changed its policy. As the balance of power in the world shifted, Turkey had to adjust its policies. Both the United Kingdom and the Soviet Union increased their pressure on Turkey to join the war. As a result of these pressures, on January 30-31, 1943, a series of talks were held in Adana between President İsmet İnönü, Prime Minister Şükrü Saraçoğlu, Chief of Staff Fevzi Çakmak, and British Prime Minister Churchill. Churchill wanted Turkey to join the war as soon as possible. İnönü pointed out that Turkey had preconditions for joining the war, stating that the Turkish army needed to be strengthened in terms of weapons and ammunition. Later, on December 4-6, 1943, talks were held in Cairo between İnönü and Churchill, where Britain's pressure on Turkey to enter the war increased. İnönü emphasized that unless logistical support was provided for Turkey's military capacity, Turkey would not join the war. The UK responded positively to Turkey's request, and later British and Turkish delegations held several talks. In 1944, during discussions with the Soviet Union, the Soviet Union's primary demand was for Turkey to join the war. The course of the war and talks with the Allied states led to a shift in Turkey's foreign policy, which had been focused on balancing its interests since the beginning of the war.

An important issue for Hasan Saka and Turkish foreign policy was the Soviet threat. On March 19, 1945, the Soviet Union terminated the "December 17, 1925 Friendship and Neutrality Treaty," which had regulated relations between Turkey and the Soviet Union since 1925. Soviet Foreign Minister M. Molotov stated that the treaty no longer met new conditions and that serious revisions were needed. During this period, Hasan Saka also had a meeting with U.S. Ambassador Steinhardt on March 31, 1945, where Saka explained that the Soviets were trying to turn issues concerning the Bosphorus into a matter only for the Black Sea states. However, Saka did not receive the expected support from the U.S. at this time. Turkey remained outside the war throughout World War II, thereby keeping the country away from the negative effects and destructive consequences of the war. However, as a result of the policies followed during the war, Turkey faced several problems. In particular, the Soviet Union's policies at the end of

the war and Turkey's increasing isolation in foreign policy led to changes in Turkey's diplomatic approach. Starting in 1945, Turkey began to engage in international diplomacy, beginning with the San Francisco Conference. The purpose of the San Francisco Conference was to establish a more effective and functional international organization, given that the League of Nations had failed to prevent the outbreak of World War II.

During the San Francisco Conference, Hasan Saka held bilateral meetings with several major powers, including the United States, the United Kingdom, and France. Along with the Turkish delegation, Saka contributed to the proceedings in various committees, helping Turkey move away from its policy of isolation. The primary concern for Saka and Turkish foreign policy at this time was the Soviet threat. Throughout and after the conference, Saka pursued a policy of informing and aligning the United States and the United Kingdom against the Soviet threat.

The San Francisco Conference and the signing of the United Nations Charter were crucial for Turkey to determine its stance and the policies it would follow afterward. Hasan Saka, as Foreign Minister during this critical period, not only signed the United Nations Charter but also played a key role in shaping Turkey's policies in response to the looming Soviet threat.

Throughout World War II, Turkey followed a policy of neutrality, aiming to stay away from the war's destructive effects. However, by the end of the war, the situation had changed. The non-participation of the Axis Powers, particularly Germany, and the Soviet Union's advances in the Balkans and Europe led to changes in Turkey's foreign policy. Moreover, the issues arising from the Montreux Convention concerning the Bosphorus, along with the Soviet Union's negative stance toward Turkey, played a significant role in Turkey's decision on which side to align with. The United Kingdom, the United States, and the Soviet Union decided to hold the San Francisco Conference to discuss the post-war order and the United Nations Charter. Turkey, facing the Soviet threat on one side and the risk of international isolation on the other, determined its position. The San Francisco Conference marked a crucial period in which Turkish foreign policy underwent significant changes and laid the groundwork for future policies.

In summary, this study evaluates Turkey's policies towards the end of the war. Turkey aligned itself with the policies of the United Kingdom and the United States, and as one of the first fifty member states, participated in the establishment of the United Nations. During this period, Foreign Minister Hasan Saka played a vital role in shaping Turkey's foreign policy.